

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 22. julija 1857.

Od stanovanj.

Zdravo teló je najboljšé blagó.

Stanovanje bi nas varovati moglo premenljivega vremena, mraza in vročine. Stanovanje je umetno podnebje z vsimi svojimi nadlogami in dobrotami. Ono varuje, da nam veter, mokrota in druge vremenske okoljšine ne odvzamejo preveč gorkote. Če pa truplo zgubi preveč gorkote, pa potrebuje tudi več živeža. Stanovanje je tedaj hranilnica gorkote človeške.

Te lastnosti imajo stanovanja vsih živih stvari: mišja in lesičja luknja; mokro bibrovo stanovanje; votlo drevo, v katerem bivajo divje čebele, véverce in dleski; tiče gnjezdo na ozidji in po drevji; ali naj se ozremo na berlog tigra in hiéne, ali na prvotne bajte ogerskih ciganov, ali na Eskimotove luknje, zidane iz ledú in snega; na dimnate šotore sibirskih ljudstev; ali naj pogledamo šotore Ircov, katerih stene so narejene iz 4—6 čevljev debele rušine, ali zračni šotor arabskih kočnikov, ali okrogle iz velbljudskih kož narejene kočé Kurdov, spletene okrogle kočé Avstraljcov, bambuzove kletke Javanov in Kitajcov; ali naj ozrimo se na hleve, ki so spavnice konjskih hlapcov in kravjih dekel, na zabuhle kletom podobne stanovanja naših delavcov, na smradljive šolske sobe, na gostivnice, fabrike, spavnice in na otročje izbe naših „izobražencov“ ali na katero si bodi stanovanje: povsod bomo najdlji, da ona ni družega, kakor umetno podnebje z vsimi svojimi dobrotami in nadlogami in da je hranilnica živalske gorkote.

Stanovanje pa mora biti tudi zdravo, mora imeti zadosti gorkote, svetlobe in čistega zraka; saj še rastlina ne more živeti brez teh stvari.

Zrak mora biti čist, se pravi, da ne smé biti v njem nikakoršnih škodljivih hlapov in gazov. Zrak je nekaj tako navadnega in vsakdanjega, da malokdaj kateremu pride na misel, iz kaj da vendar obstoji zrak, in vendar je zrak čudapoln sam na sebi in v potrebnosti svoji. Čisti zrak je mešanca kislica in gnjilca.

Kislic je gaz, ki je kakor navadni zrak brez barve, brez duha in okusa. Sveča gori v njem veliko svitleje, pa tudi veliko poprej pogori, kakor v navadnem zraku. Živali sopejo v njem tudi veliko veseleje in hitreje, so v njem bolj žive, kakor v zraku; kri teče v njih bolj hitro, in ker živé v njem živali bolj hitro, poginejo tudi poprej. V čistim kislicu bi življenje se steklo prehitro in bi kmalo ugasnilo, kakor berleča luč.

Gnjilec je tudi gaz brez barve, duha in okusa; pa v njem ugasne vsaka goreča stvar in živali ne morejo v njem sopsti.

Žival vzame vsakikrat, kadar zasope, zraku nekaj kislica in ga v pljučah porabi. Brez kislica ne more živeti nobena žival. Pa da življenje se prehitro ne zrahi, je kislicu pridjani gnjilec v razmeri za vse živali ravno pripravi. Ko bi bil v zraku sam kislic, bi bilo vsaktero življenje kratko in vsaka stvar bi tako hitro zgorela, da bi ne dosegli nikoli tega, zavolj česar smo jo zažgali. Gnjilec pa, ki sam na sebi ni strupen, pomanjša preveliko delavnost kisli-

covo ravno toliko, kolikor je prav za nas; kakor mi pomanjšamo preveliko moč dobrega vina z vodo, in tako njegovo moč zljajšamo, da okrepcava počasi naše telo.

V zraku je pa vedno tudi več ali manj ogeljne kisline in vodenega hlapa.

Ogeljna kislina je gaz, ki je kakor zrak brez barve, pa ima malo lahnega duha in kislega okusa. Goreče stvari vgasnejo in živali ne morejo sopsti v nji. Ona je pol težji, kakor zrak in jo zavolj tega lahko prelijemo iz posode v posodo kakor vodo.

Ogeljna kislina je potrebna rastlinam, pa živalim je škodljiva; zato je je tako malo v zraku, da je ne čutimo. Kjer se je pa več nakupiči, tam je zrak nezdrav. Človek jemlje kislic vse, in sope iz sebe ogeljno kislino; če se tedaj dolgo časa zadržuje on v zaperti sobi, mora počasi ves kislic porabiti in na njegovo mesto stopi ogeljna kislina, ktera je pa prebivavcu sobe strupena. Tissot pravi: „Kdor zrak svoje sobe ne ponavlja, živí v nesnagi prejšnjega dné.“ Kdo bi se ne vstrašil, ko bi mu kdo velel, na kupu gnoja napraviti svojo delavnico, ali na gnoji spati? Pa vendar misli veliko ljudi, da še bolj nezdrave stvari lahko prenašajo. Izpuhtenje gnoja na zraku škoduje veliko manj, kakor pa bivanje v slabo izzračenih sobah, kakor so večidel vse stanovanja. Kdor ima pamet in um, naj nikoli ne terpi, da bi v njegovem stanovanji smrdelo ali bilo kako drugo znamenje slabega zraka. Naj čistejši bi naj pa bil zrak po šolah, delavšnicah, spavnica in otročjih izbah in obče tam, kjer se ljudje dolgo zadržujejo. Gorkota v sobi ne smé biti prevelika, kakor je po kmetih post. navada, kjer tudi poleti kurijo v peč. Gorkota naj ne bo nikoli večji, kakor 14°—16° R. (Dal. sl.)

Skernim kmetom v presojo in rabo. *)

Plotove okoli vertov, dvoriš in ohišja ali kjer koli so potrebni; v lepem redu jih ohraniti, je lepa in potrebna reč za kmeta. Lepe ograje vsemu poslopju in celemu stanju lepšo podobo in večo vrednost dajo, pa tudi vsem memogredočim očitno pričajo skernost hišnega gospodarja.

Ker pa plotovi ali ograje, posebno če so iz plank ali lat, veliko opraviti dajo, ker vsako leto več ali manj popravila potrebujejo, bi bilo dobro, ko bi se kmetje tudi po deželi, kakor se po mestih in okoli grajšin vidi, namesto suhega ali spletenega, živega plota lotili. Živ ali zelen plot je veliko stanovitušji in čez trideset ali tudi štirideset let terpi; ne potrebuje nobenega posebnega popravila, tudi ne napravi kakih posebnih stroškov, kakor je pri dilnih plotih navadno, in verh tega še včasih ta posebni dobiček donáša, da dajé perje ali zelenje živini za klajo ali za steljo, tudi hoste in derv za kurjavo; zvonaj tega pa še tudi bolj ko navadni plotovi škode varuje, ker ljudi in živino bolj odvráča.

Živi plot se zasadi v jeseni ali pa spomladi, kar se tako le naredí:

*) Iz letošnjih „Drobtin“.

navad prebili in boljemu obdelovanju v kmetijstvu novo pot odperli.

Ko bo pa orel avstrijske države svoje mogočne perutnice čez vse avstrijske dežele razpel in v svojih krempljih umetne dela, proste obertnosti, zlatorumeno poljsko snopje, kupčijske pridelke, kakor zeleno palico vinorednikov držal in varoval. Takrat bo naš svitli cesar srečno in hvaležno ljudstvo pred seboj imel, ki se bo iz vseh razredov zjedini, da bo novo osnovo kmetijstva pričelo in končalo.

K.

Od stanovanj.

(Dalje.)

Tudi svitloba je velike vrednosti za človeško življenje. Le poglejte jetnike, ki so več let bili zaperti v tamnih kletih, kako so blede. Saj še rastlina ne more živeti brez svitlobe. Kalovi podzemelje v kleti so blede in rastejo proti oknu, kjer sije žarek solnčni, po katerem hrepené, in kateri jim da zdravo zeleno barvo, kakor daje svitloba tudi človeku rudeče lica.

Ne zapirajte otrok v tamne sobe, ne obsodite jih k počasni rasti, k vemu življenju; ne zatirajte vsakega dušnega in telesnega razvitja že v kalu, ampak dajajte jim svitlobe čistega zraka in pustite jih, veselo gibati se in skakati. Ne mislite, matere, da je tisti otrok priden, ki celi dan čepi tiho v kakem kotu in vam nikoli ne dela nadloge, k večjim, da vas serpo pogleda. Verjemite raji, da je bolan. Neposajen otrok je zdrav in mati naj ga bo vesela. Otrok mora rasti, tedaj se morajo vžite stvari bolj hitro spreminovati v telesne dele, kakor se ti porabljuje. Da se pa to doseže, mora otrok se gibati in skakati. Torej mu nikar ne branite veseliti se; saj mu je neobhodno potrebno.

Kteremu je znano, da so zrak, svitloba in gorkota potrebni v življenje, naj ne bo zadovoljin samo to vediti, ampak vednost naj se mu spremeni v djanje. Naj pomeđe pred svojo hišo, potem naj pa podučuje sosede z besedo in djanjem. Naravoslovje uči vsacega, ki ima oči in ušesa, da je nenaravno biti pri miru brez pečanja za stvari, ki nas obdajajo, in da je tedaj zoper dolžnost, um, človeško čast in zoper čednost.

V truplu se preminjajo vedno stvari, kar mu deli moč; kdor jo rabi, se vadi jo rabiti in bo vedno močnejši. Ni je stvarice na svetu, ki bi se ne pečala za dogodbe svetnega gospodarstva. Ali hoče človek sam to delati? ali misli, da sme sam on brez kazni ravnati zoper večne naravne postave? Vsak naj skuša svoje stanovanje zboljšati; saj bo veliko najdel, kar čaka poprave; — samo železna srajca navade mora poprej proč!

Dr. K. Reclam pravi: „Ker stvarnik zavolj nekoliko stvari gotovo ne bo spremenil večnih naravnih postav, bi bilo pa naj umniše, da bi ozirali se ljudje s svojimi malimi nagnjenji malo na naravne postave.“

Ali ima Lichtenberg prav ali ne, ki pravi: „Veliko se govori od izobraženja in želi se več svitlobe. Moj Bog, kaj pomaga vsa svitloba, če pa ljudje nimajo oči, ali pa če jih imajo, jih pa nalaš zatisnejo!“

Ta mož je tudi rekel: „Stanujemo na germadah, ki imajo duri in oknja.“ Skorej sto let je preteklo, pa je še vedno ravno taka. Kaj nam hasni napredovanje v naravoslovskih vednostih, če jih ne vpeljemo djansko v vsakdanje življenje.

Okorni kmet ima večidel nečedno hišo. Pa je vendar to dobro na kmetih, da so ljudje skoraj celi dan pod milim nebom ali saj zunaj hiše v čistem zraku. Poglejte jih pa tudi, kako so čversti in zdravi! kaka je pa pri delavcih! Ne boš ga kmalo vidil veselega obraza, ampak večidel upadle lica, česar ni vzrok le slab živež in slaba izreja, ampak največ nezdravo stanovanje.

Žarek solnčni, ki sije opoldne kake pol ure v izbico šivankarce, ki stanuje na dvorišu v majhini sobici, gotovo ji

ne more zadostiti, ampak le obuditi ji željo po boljsem; on tudi ne zljajša dela trudnim očem in ne more razveseliti revne, ki dela krasne obleke, ktere bodo nosile srečnejše hčere človeškega rodú na plesiših, ko ona si komaj zasluži pičli vsakdanji kruhek, akoravno tičí pri delu do poznega večera.

Pa vendar ji je una žena, ki stanuje pod njo, še za ta solnčni žarek nevošljiva, ker v nje izbico še ta ne seže!

Ali zamore biti ljudstvo, ki stanuje v tacih berlogih, čversto in umno? Ne more je imeti nikakoršne terdne volje. Pri naj večji pridnosti in stradanju se vendar ne bo moglo rešiti revnišnic.

Poslušajmo dr. K. Reclama:

„Spomnil se bom vedno s trepetom, ko sim obiskal bil pred nekaj leti neke ledéne zimske noči bolnika. Bila je majhna izbica, v katero me je peljala žena, ktere bolan otrok je potreboval pomoči. Pri slabem berlenji lampice so se blisketale stene od sreža; na pol razbita peč se je bolj kadila, kakor je grela. Sobica je imela le eno okno, in še to je imelo pol papirnatih šip, in je le malo branilo mrazu v sobo. Na eni strani pri steni je spal mož s trojimi otroci skerčen na slami, odet s postelnimi kosci in s cunjami starega plajša. Na drugi strani sobe je stala ena postelja. Med posteljo in med spavajočimi je stala miza, stol in skrinja, ki je nadomestovala počivalnico. Na njo se je vsedla žena z nekako ponosnostjo in mi veléla, se vvesti na sami stol, in jela mi je pripovedovati v lepem jeziku od začetka bolezni. Ti ljudje so imeli njega dni bolje čase, pa zdaj je bila ta luknja njih vse. Bolna, kakih 16 let stara deklica je imela škerlatnico (Scharlachfieber) in se mešala. Ko sem kožo nje rok pregledoval, mi ni bilo treba ji rokave zavihati, ker skoz njih luknje se je vidila rudeča koža, na kateri se je zavolj potu držalo perje iz stergane odeje.“

In vendar je bila ta družina še toliko srečna, daje saj svojo sobico imela. Saj je veliko družin, ki še te nimajo. Kjer je veliko delavcov, kakor post. žebjarjev, stanuje skorej v vsacem kotu marsiktere sobe druga družina. Pomislimo, kako mora tū biti! kakošen mora biti zrak zavolj mnogoverstnega izpuhtenja otrok, jedil in nečednosti! Kaka nemogočnost varovati se nadležnih živalic! Kaka vedna priložnost kregati se? kako mora biti, če kdo izmed njih zboli — če je v berlogu nadloge še celo porodnica! Kako bi bilo mogoče v tacih okoljšinah družinsko življenje! Kako bi se mógla ohraniti čednost pri tacem skupnem življenju!

Ali je čudo, da vsaka epidemija v teh berlogih strašno razsaja! (Kon. sl.)

Ljudsko šolstvo na Krajskem.

Spisal A. Praprotnik.

(Konec).

Ker so se tedaj pa v tako kratkem času berzno in neutrudljivo snovale, napravljale in množile nove šole, in se je tudi skerbno in natanko čulo, da so se obiskovale, se je v teh kratkih šestih letih tudi število učencov in učenk prav zelo in veselo pomnožilo. Število vsakdanjih učencov in učenk se je narastlo od 11,271 na 21,705, in število nedeljskih učencov in učenk se je pomnožilo od 8778 na 14,426. Zares čuda lepo število!

Temu veselemu napredovanju domačega šolstva so še zraven pripravnih in radodarnih srenj tudi posebno pripomogovali slavne c. k. okrajne gosposke, gospodje tehanti in drugi verli duhovni. Največ pa se ima Krajna s tem zahvaliti modremu in neutrudnemu prizadevanju svojih višjih šolskih nadzornikov, kateri ne skerbé le samo, da se šole zunajno množijo in boljšajo, temuč tudi skerbno čujejo, da se šole tudi znotrajno dobro in sedanjim časom primerno vedejo. Gleda se, da se v šoli ne dela, kakor včasih, le s spominam, ampak tudi z glavo, s sercom in s čutili. Marsikteri termasti starokopitni učbi se je tako dolgo stopalo na

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 29. julija 1857.

Od stanovanj.

(Dalje in konec.)

Premožni ljudje poznajo premalo stan revnega ljudstva in se čudijo, kako da se delavci udajo pijanosti in da dušno ohromé. Saj ni mogoče, da bi se obderžali krepki in terdni.

Naj bo človek še tako neobčutljiv, pa če ga vedno le nelepe in nečedne stvari obdajajo, mora vendar čmern in s svojo osodo nezadovoljen postati. Ker je pa tudi prepričan, da se ne bo mogel nikakor rešiti teh nadlog, mora vsak, naj bo še tako terden, omahviti in nazadnje počasi zabresti v stan, kjer mu je težko pomagati.

Pa pri tem ne terpi le sam revež škode, ampak cela država. Škoda je večja, kakor marsikdo misli. Delavec strada in se trudi, da bi imel s čem pokriti svoje telo; pa v mokrih in zatuhlih sobah, ki so peleti vroče, kakor da bi imele železne stene, pozimi pa so ledenice, mu strohai hišno orodje in obleka. V tamnih sobah, kletim podobnih, je zrak zatohel, in če ga hočejo ponoviti, pride spet le smerdljiv iz dvoriša. Koliko boleznin ne vzrokuje vse to! Otroci so že perve svoje dni bolehní, veli in „škrofeljnasti“; stari so melanholični, pobiti, in se bojujejo vedno s kašljem in nahodom. Kolika nadloga! Kolika nesreča posameznega, kterega zdravje in delavne roke so mu vse njegovo bogastvo, če jih pa rabiti ne more! Kolika zguba národnega blaga za državo! —

To velja naj bolj od delavcev po fabrikah, od kovačev, in obče od rokodelcev, ki celi božji dan ne pridejo na zdravi zrak.

Henry Roberts pravi: „Ljudstvo, ki je vedno podverženo nečednosti obleke, zraka in lastnega telesa, ohromi na duši in na telesu; ne more se ustavljati ne boleznim, ne skušnjavam k hudodelstvu in pregreham. Sodbe in ječe jih dobijo, kar jih zgubi dežela braniteljev in delavcov.“

Take važnosti so stanovanja, ki jih večidel vsi le malo čislamo. Tù je priložnost za vsacega, kteremu je na sercu blagor ljudstva. Tù se spozna prava pobožnost, ki se skaže lepše, kakor če skerbí za blagor ptujcov, svoje ljudstvo pa puša v nemar. Tù moramo varovati lilije, da se ne obleté, vijolice, da jih kdo ne pohodi, hraste, da jih veter ne podere, da bi se posušili, ljudi, da ne obupajo. Naj pomaga, kdor more vsak po svoje, da se bo ljudstvo vadilo snažnosti! —

Rokodelec ali fabrišk delavec, ki terdo dela celi teden, si hoče saj v nedeljo napraviti vesel dan. Pa kam gré? Namesto da bi po opravljeni službi božji peljal družino na zrak v prosto naravo, pa gré v pivnico, kjer velikokrat pusti ves zaslužek tedna. Ali mu smemo zameriti, če si želi saj za nekoliko časa spomin na svoj revni stan v vinu utopiti? Saj si ne more žalostnega spomina drugači izbiti iz glave. Pa kake so gostivnice! Kadé se od tobaka, da se ne vidi dva palca daleč. Starši jemljejo sabo tudi otroke, ki ne sopejo samo nezdravi zrak v sé, ampak tudi ne slišijo in ne vidijo nič lepega. Kaj more biti iz tako izrejenih otrok, kterih duha boljše strune ni nihče obudil?

Oglejmo se pa na mladost, ktera je sicer v zdravem zraku proste narave na deželi se zredila, pa ktero je osoda obsodila v šolo hoditi, — hočem reči, pri samicah stanovati.

Malega učencika pripeljejo oče v mesto in išejo mu pripravnega stanovanja, to se pravi — stanovanja, ki je dober kup. Pa po kupu se ravna blago. Kakor „arenkov“ jih natlači gospodinja dečkov v svojo sobo. Učenček, kteremu je v ječi dolgi čas po svojem domu, prosi gospodinja spustiti ga ven, da se bo malo preletal. Pa kakor koklja ne spusti ženica nobene svoje ovčice spod svojega ljubeznivega krila. Mladina je obsojena vedno v tesno natlačení, smerdljivi sobi biti. Včasih pride kakemu večjemu učencu na misel, okno odpreti; pa gospodinja mu tega ne pusti, ker skoz okno gré gorkota, in derva so drage. Tedaj po tacih stanovanjih ni nikoli čistega zraka.

„Pa saj učenec ni vedno doma, saj gré v cerkev, gré v šolo!“

Kaj je mar v šoli drugače? Zadosti je, da je rekel neki šolski poveljnik: „V šoli mora vedno smerdeti!“ — S tem je vse rečeno. —

Ravno tiste leta tedaj, ko bi se mogel mladeneč, na kterega stavijo stariši vse svoje upanje, razvijati na duši in na telesu, mora živeti vedno v spridenem zraku. Iz spridene moke pa ni dober kruh.

Čedni in gorki zrak je potreben neobhodno, tedaj bi se pri šolah, v kterih biva blagor ali pa nadloga dežele, ne smelo gledati na to in uno, ko je za marsikaj družega denarja dovolj. Najprej skerbimo za potrebno, potem pa za prijetno!

Pa ozrimo se spet nazaj k dr. K. Reclamu, ki nas je vodil skorej celo pot. On govori:

„Vzrok tega je brezkončna nevednost v naravoznanstvenih rečéh, ki se tudi nahaja pogosto pri tako imenovanih „izobražencih“. Pa tudi naravoznanstveno izobraženi sami so veliko tega krivi.“ Glas samca se zgubi, kakor dim smodke, ki sim ga zdaj le iz ust spustil! „Glasovi učnikov visocih šol se pogubijo že pri zeleni mizi. Je pa tudi veliko učnikov, ki jih je sram pečati se z rečmi občne važnosti — saj ne vidijo dalje kot do štirih sten svoje sobe.“

Naravoslovstvo naj ne bo mertva vednost, ampak poterduje naj se djansko med ljudstvom. Pa saj se ljudstvo ne poprime nobene stvarice, če ga ne primoramo po sili.

Naravoznanstva cilj je resnica. Temu bližati se, svojo na videz izobraženost spremeniti v pravo izobraženost, pa ni boljega pripomočka, kakor nasloniti se na naravo; in marljivo ravnati po nje poveljih in po ukih, ki nam jih daje nji posvečena vednost. Vrednost teh ukov za djansko življenje pa dokazati ni boljsega izgleda kot so stanovanja naše.

Tušek.

Gospodarske skušnje.

(Vrednost razne stelje.) Bolj ko se slama zelena pokosí, bolja je za steljo. Ječmenova je med vsemi slamami naj gorša; za njo pride pa ovsenica, režena in pšenična slama ste pa skorej enake vrednosti. Veliko boljša od žitne slame je sočivna za steljo; grahovca in grahorca ste pa tudi dobre za klajo, in ju ni rabiti za steljo. Za gnoj so bobovca, fižolovca in ajdovca naj gorše, ker imajo dovolj lesenih de-